

• Ar D.Medvedevas atliks tik regento vaidmenį, ar sieks tapti savarankišku veikėju? • Koks galėtų būti tolesnis V. Putino vaidmuo šalies politinėje sistemoje? • Ar D.Medvedevui pavyks užtikrinti tęstinumą ir „suvaldyti“ besivaržančias elito grupes, ar jis atliks labiau fasadinio vadovo vaidmenį, o balansą tarp klanų ir toliau palaikys V.Putinas? • O galbūt D.Medvedevas nuspręs kurti naujas „žaidimo taisykles“?

Rusija po prezidento rinkimų: ar įmanomi pokyčiai?

Kovo 2 d. Rusijoje vykusius prezidento rinkimus surinkęs 70,2 proc. balsų pirmajame ture laimėjo dabartinio prezidento Vladimiro Putino remiamas kandidatas Dimitrijus Medvedevas. Tiek Rusijos, tiek Vakarų analitikai nagrinėdami šiandieninius politinius procesus Rusijoje kelia šiuos esminius klausimus: ką reiškia D. Medvedevo pergalė prezidento rinkimuose? Ar naujasis prezidentas atliks regento vaidmenį, ar sieks tapti savarankišku veikėju? Koks galėtų būti tolesnis V. Putino vaidmuo šalies politinėje sistemoje? Kokia bus (jei bus) naujoji Rusijos užsienio ir vidaus politikos kryptis?

Rusijoje susiformavusią valdymo sistemą jau įprasta apibūdinti kaip politinę vertikale (federacinių subjektų pajungimas vienam centrui, politinė centralizacija), valstybinę korporaciją ar biurokratinio kapitalizmo sistemą. Esminiai tokios sanklodos bruožai: politinio ir ekonominio elito „suaugimas“ bei sprendimų priėmimas pasitelkiant direktorių tarybos funkcionavimo principus. Akivaizdu, jog ši sistema sunkiai pasiduoda išoriniam spaudimui, tačiau yra ypač jautri vidinėms problemoms: įvairiems įtakos sferų persiskirstymams, elito grupių (klanų) tarpusavio konkurencijai, nesėkmingoms vidinio konsensuso paieškoms ir pan. Visa tai reiškia, jog Rusijos politinis stabilumas ir galimi pokyčiai labai priklauso nuo nusistovėjusios pusiausvyros („žaidimo taisyklių“) tarp besivaržančių „įtakos agentūrų“ ir kartu nuo sugebėjimo šių taisyklių pagalba „suvaldyti“ skirtingų elito grupių tarpusavio konkurenciją. Kitaip tariant, jeigu norima išsaugoti valstybės stabilumą, šios „žaidimo taisyklės“ irgi turi būti išsaugotos.

Daug politologų ir politikos apžvalgininkų iki pat 2007 m. pabaigos nuolat kėlė klausimą, ar V.Putinas tėra vienos iš uždaro Rusijos politinio elito grupių dalis, ar padėties arbitras, kontroliuojantis milžinišką valstybinę korporaciją. Dabar tokių klausimų jau beveik nebekyla. Puikiai surežisuoti Dūmos rinkimai, apgalvota rokiruotė, pagal kurią V.Putinui lojalus ir savo „įtakos bazės“ iš esmės neturintis D.Medvedevas deleguojamas į prezidentus, o pats „šeimininkas“ grįžta į premjero postą, rodo, jog V.Putinui per aštuonerius metus pavyko sukurti efektyviai veikiančią klientelistinę sistemą. Ar D.Medvedevui pavyks užtikrinti tęstinumą („suvaldyti“ besivaržančias elito grupes), ar jis atliks labiau fasadinio vadovo vaidmenį, o balansą tarp klanų ir toliau palaikys V.Putinas? O galbūt D.Medvedevas nuspręs kurti naujas „žaidimo taisykles“?

Į šiuos klausimus atsakyti įmanoma tik išnagrinėjus Rusijos valdžios (elito) konjunktūrą bei kitas esmines prielaidas, užtikrinančias politinį stabilumą Rusijoje. Šie veiksniai, viena vertus, neišvengiamai ribos naujojo Rusijos prezidento politinius pasirinkimus, antra vertus, brėš galimų Rusijos politinių ir ekonominių raidos scenarijų kontūrus.

Numeris 1 (1)

2008 kovo 7 diena

Dvisavaitinis analitinis-informacinis biuletenis apie politinius, ekonominius ir socialinius procesus NVS erdvėje

Išleido Rytų geopolitikos studijų centras

www.rytugeopolitika.lt

1. Rusijos valdančiojo elito schema

Per pastaruosius aštuonerius metus Rusijoje nusistovėjo ekonominio ir politinio elito schema, susidedanti iš trijų pagrindinių elito grupių: vadinamųjų liberalų (ekonominis elitas), silovikų (jėgos struktūrų elitas) ir silogarchų (elitas, disponuojantis tiek ekonomine, tiek politine galia).

„SILOVIKAI“ arba SILOGARCHAI (SILOVIKAI „SOFTLAINERIAI“)

Atstovai:

Jėgos struktūrų ir valstybinių korporacijų vadovai

Vidaus politikos preferencijos:

- Stiprinti valstybės vaidmenį ekonomikoje
- Palaikyti esamą fiskalinę politiką, kai kuriais atvejais pasisako už mokesčių didinimą, valstybės aparato plėtrą

Užsienio politikos preferencijos:

- Kraštutinis pragmatizmas, valdžios legitimavimo priemonė
- susipriešinimas su Vakarais, kita vertus – neatmetama susitarimo su Vakarais galimybė, siekiant pragmatiškų tikslų

Resursai:

- Finansiniai: vidutiniai
- Politiniai: vidutiniai
- Jėgos: dideli

Konkuruojančios elito grupės:

- Silogarchai yra ideologiškai susipriešinę su „teisininkų-ekonomistų“ (vadinamųjų „liberalų“) elito grupe: jų nuomonės išsiskiria tiek vidaus politikos, tiek užsienio politikos klausimais
- Dėl vadovavimo jėgos struktūroms konkuruoja su „silovikais-hardlaineriais“

Problema – šios elito gupės įtaka tiesiogiai priklauso nuo užimamų postų

Vladimiras Putinas (būsimasis premjeras)

Dimitrijus Medvedevas (būsimasis prezidentas)

Igoris Sečinas (Prezidento administracijos vadovo pavaduotojas)

Rašidas Nurgalijevs (Vidaus reikalų ministras, KGB)

Viktoras Ivanovas (Prezidento padėjėjas, KGB)

Vladimiras Ustinovas (Teisingumo ministras)

Nikolajus Patruševs (Federalinės saugumo tarnybos vadovas, KGB)

„SILOVIKAI-HARDLAINERIAI“

Atstovai:

- Federalinė Narkotikų Kontrolės Tarnyba
- Federalinė gynybos Tarnyba
- Postai kai kuriose valstybinėse korporacijose

Vidaus politikos preferencijos:

- Valstybės kontrolė kai kuriose ekonomikos srityse
- Socialinės politikos srityje – sugrįžimas prie paternalizmo

Užsienio politikos preferencijos:

- Ypatingai griežta užsienio politikos linija – jokių kompromisų, Rusija – pasaulinė galybė

Resursai:

- Finansiniai: vidutiniai
- Politiniai: menki
- Jėgos: vidutiniai →

Konkuruojančios elito grupės:

- 2006–2007 metais „silovikai hardlaineriai“ organizavo seriją provokacijų ir areštų, nukreiptų prieš „silovikų-softlainerių“ grupę

Problema – tiesioginė priklausomybė nuo santykių su valstybės vadovu, skiriančiu minėtų institucijų vadovus

Viktoras Čerkesovas (Federalinės Narkotikų Kontrolės Tarnybos direktorius, KGB)

Viktoras Zolotovas (Prezidento saugumo tarnybos vadovas)

Andrėjus Beljaninovas (Federalinės Mutitų tarnybos vadovas, KGB)

Georgijus Poltavčenko (Tarybos prioritetinių nacionalinių projektų įgyvendinimui prie Prezidento narys, KGB)

“TEISININKAI-EKONOMISTAI”**Atstovai:**

- Stambiausių Rusijos monopolijų vadovai (RAO JES Rusija, GAZPROM), pagrindinių Rusijos finansinių institucijų, stambaus verslo atstovai

Vidaus politikos preferencijos:

- Ekonominės laisvės didinimas, reformų plėtra (taip pat ir nepopuliariųjų)

Užsienio politikos preferencijos:

- Kompromisinė pozicija Vakarų atžvilgiu: svarbiausi – ekonominiai interesai, todėl būtina palaikyti gerus santykius

Resursai:

- Finansiniai: dideli
- Politiniai: vidutiniai
- Jėgos: menki

Konkuruojančios elito grupės:

- Konfrontacija su „silovikais“ dėl skirtingo požiūrio į privačią nuosavybę, stengiasi išlaikyti 2000-ųjų pradžioje nusistovėjusį status-quo

Problema – 90-ųjų/2000-ųjų metų reformos, ginamos šio elito bloko – nepopuliarios

Aleksejus Kudrin (Finansų ministras)

Antonas Ivanovas (Aukščiausiojo Arbitražinio teismo pirmininkas)

Anatolijus Čiubaisas (RAO JES Rusija vadovas)

Germanas Grefas (Sberbanko vadovas)

Viktoras Zubkovas (ministras pirmininkas)

“NEPRIKLAUSOMI” ELITO NARIAI**Atstovai:**

- priskiriami asmenys, kontroliuojantys svarbius finansinius, jėgos ar politinius išteklius, tačiau nesitapatinantys nei su viena iš aukščiau išvardintų grupių

Resursai:

- Šie asmenys neturi konsoliduotų resursų
- Periodiškai pragmatinių apskaičiavimų vedini laikinai paremia „silovikus-softlainerius“ arba „teisininkus-ekonomistus“

Konkuruojančios elito grupės:

Problema – pasikeitus valdžiai kaip tik šie asmenys atsiduria „nesaugiausioje“ padėtyje, kita vertus, jie potencialiai gali tapti svarbiausia V. Putino kaip premjero atrama

Sergejus Ivanovas (pirmasis RF premjero pavaduotojas, KGB)

Jevgenijus Murovas (Federalinės Gynybos Tarnybos direktorius)

Vladimiras Kožinas (prezidento administracija)

Vladimiras Jakuninas (Rusijos Geležinkelių prezidentas)

Sergejus Čemezovas (generalinis valstybinės korporacijos „Rostecholigiji“ direktorius)

Anatolijus Serdiukovas (Gynybos ministras)

“Русский пероптер”, 28.02.2008

Elito atstovų asmeniniai ryšiai su V.Putinu

Greta elito grupių pasiskirstymo pagal ideologinius, politinius ir ekonominius pūvius, svarbus ir kitas elito tarpusavio santykių veiksnys – asmeniniai ryšiai su dabartiniu prezidentu V. Putinu. Nagrinėjant V. Putino artimiausią aplinką, akivaizdu, kad aiškios elito grupių hierarchijos nėra, V. Putinas palaiko daugiakrypčius ryšius ir vienu ar kitu metu į politinį elitą gali „iškelti“ įvairių grupių atstovus, kurie šiuo metu ir sudaro artimiausią V.Putino „žmonių ratą“:

Igoris Sečinas

(„silovikai-softlaineriai“)

Nuo 2004 vadovauja Rosneft. Kartu su V. Putinu dirbo Sankt Peterburgo miesto taryboje, taip pat vyriausybėje, vadovaujamoje V. Putino (1999–2000).

Viktoras Ivanovas

(„silovikai-softlaineriai“)

Karjera KGB, Almaz-Antei Patarėjų tarybos pirmininkas (konglomeratas, kontroliuojantis apie 60 gynybos pramonės įmonių), Aeroflot Patarėjų tarybos pirmininkas. Kartu su V.Putinu

dirbo Sankt Peterburgo miesto administracijoje, Federalinėje Saugumo Taryboje (FST), vadovaujamoje V.Putino, nuo 2004 m. – prezidento padėjėjas.

Sergėjus Ivanovas

(„nepriklausomas“ elito narys)

Jungtinės Oro Transporto pajėgų kompanijos vadovas, dirbo FST, ilga karjera KGB, buvęs Gynybos ministras.

Nikolajus Patrushevas

(„silovikai-softlaineriai“)

Karjera KGB, jokių postų valstybinėse korporacijose (tačiau jų valdyme dalyvauja jo sūnūs), kartu su V.Putinu dirbo KGB.

Vladimiras Jakuninas

(„nepriklausomas“ elito narys)

Šiuo metu – jokių valstybinių pareigų neužima, buvęs transporto viceministras. Nuo 2005 m. vadovauja Rusijos „Geležinkeliams“ (antra pagal dydį įmonė Rusijoje po GAZPROM), numanoma, kad dirbo kartu su V.Putinu KGB.

Sergejus Čemezovas

(„nepriklausomas“ elito narys)

Nuo 2004 metų vadovauja Rusijos ginklų eksporto monopolijai Rosoboroneksport (vienintelei Rusijos įmonei be GAZPROMO turinčiai eksporto monopolij), KGB nedirbo, su V. Putinu susipažino dirbdamas Drezdene pramonės tyrimų kompanijoje.

Viktoras Čerkesovas

(„silovikai-hardlaineriai“)

Neužima vadovujančių pareigų valstybinėse monopolijose, kartu su V.Putinu dirbo FST

Dimitrijus Medvedevas

(„silovikai-softlaineriai“)

Vadovauja GAZPROM, nėra duomenų apie darbą KGB. Dirbo kartu su V. Putinu Sankt Peterburgo miesto administracijoje, Putinui tapus premjeru, o vėliau – prezidentu, dirbo Putino administracijoje, turi „liberalaus“ lyderio reputaciją.

„Stabdžių ir atsvarų sistema“

Galima daryti prielaidą, jog, kas organizuoja klanų sistemą, tas valdo Rusiją. Pastaruosius aštuonerius metus tai buvo prezidento V. Putino prerogatyva. Tačiau tai, kad Rusijos elitas ideologiniu ir interesų požiūriu nėra vienalytis, rodo, kad klanų sistemą organizuojantis asmuo nėra visiškai laisvas: vardan politinio stabilumo įtaka turi būti padalinta tarp skirtingas preferencijas turinčių elito grupių, todėl Rusijos prezidentas turi ribotas galimybes burti „savų žmonių ratą“. Taip „neribotą valdžią turintis prezidentas“ tampa priklausomas nuo nevienalytės ir tarpusavyje konfliktuojančios komandos. Tokios konfliktiška pusiausvyra besiremiančios „stabdžių ir atsvarų sistemos“ šalutinis efektas yra kompromisinė ir sunkiai nuspėjama Rusijos lyderio pozicija: lyderis neišvengiamai tampa kraštutinumų vengiančiu „softlaineriu“.

2. Rusijos politinio stabilumo prielaidos

Elito „korporacijos“ arba pusiausvyros tąsa/nauja pusiausvyra

Kaip jau minėta anksčiau, pusiausvyra tarp elito grupių yra vienas iš esminių veiksnių, palaikančių politinį stabilumą Rusijoje. Naujasis prezidentas turi dvi alternatyvas: mėginti „užkonservuoti“ status quo arba dar kartą persikirstyti „valstybines gėrybes“ (vadovaujančius postus) kaip tai atsitiko su JUKOS. Bet kuriuo atveju, D. Medvedevo galimybės burti „savo žmonių ratą“ – ribotos, tikėtina, kad drastiškas įtakos persikirstymas iš karto sugriautų trapų galios balansą politinės sistemos viduje. Taigi, prognozuojama, jog į valdžią atėjus D. Medvedevui jėgų santykis „direktorių taryboje“ žymiai kisti neturėtų.

Rusija – aktyvi veikėja tarptautinėje arenoje

Tarptautinis Rusijos aktyvumas reikšmingas dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia, jis būtinas valdžios legitimavimui apskritai (nesant galimybės įgyvendinti radikalias reformas ir pateikti vieningą konstruktyvią Rusijos tolesnės raidos viziją, Rusijos politinį stabilumą ir tapatumą užtikrina tik nuolatinė priešprieša su išoriniu priešu). Kita vertus, jei Medvedevas ilguoju laikotarpiu ketina mažinti konkuruojančių elito grupių spaudimą, jam būtina būti „ne blogesniu“ už V. Putiną, kuris simboliškai gražino Rusiją į tarptautinę areną po 15 metų izoliacijos kurdamas naujus tarptautinius Rusijos įvaizdžius: „Rusija kaip nešališka tarpininkė konfliktuose“, „Rusija kaip „minkštoji galia“ NVS erdvėje“ (ir pan.). Dilema su kuria neišvengiamai susidurs naujasis prezidentas – politiniam valdžios legitimavimui būtina „kieta“ pozicija tarptautinėje arenoje. Ir priešingai – tam, kad būtų patenkintas „liberalus“ elitas ir išlaikytas energetinių išteklių palaikomas ekonomikos stabilumas, būtina pragmatiška pozicija Vakarų atžvilgiu.

Ekonominės reformos – nestabilumo šaltinis

Rusijos ekonomikos plėtra – vienas didžiausių iššūkių. Rusijos visuomenė Boriso Jelcino laikų ekonominio chaoso sugrįžimą vertina kaip vieną iš didžiausių galimų grėsmių. Taigi, ekonomikos liberalizavimas ir diversifikavimas siejami su galimu nestabilumu ir yra problemiški, o kita vertus – būtini: energetinių išteklių eksportu pagrįsta nediversifikuota Rusijos ekonomika yra nekonkurencinga ir pažeidžiama. Ekonomikos liberalizavimas ir diversifikavimas sunkiai tikėtinas dar ir dėl tos priežasties, kad elitai,

valdantys milžiniškas valstybines korporacijas turėtų atsisakyti dalies įtakos ir pelno (nebent pavyktų daugiau ar mažiau brutaliomis priemonėmis sutelkti ekonominę galią „liberalaus“ elito grupės rankose).

3. Galimi Rusijos politinės sistemos raidos scenarijai

Scenarijus A: Rusiškas „pusiau prezidentizmas“

Iš esmės toks scenarijus – status quo išsaugojimas nauja forma. Tokioje situacijoje V.Putinas veiktų kaip „pilkasis kardinolas“ (galios centrui persikėlus iš Kremliaus į Baltuosius Rūmus) ir toliau būtų pagrindinis veiksnys, palaikantis „elito korporacijos“ stabilumą, t.y. užtikrintų pusiausvyrą tarp skirtingų „įtakos agentūrų“. Įtakos pasidalinimas tarp premjero ir prezidento tokio scenarijaus atveju gana aiškus: D. Medvedevas atstovauja į kompromisus linkusiai Rusijos pozicijai užsienyje (tam yra gana patrauklus asmuo, turintis liberalo reputaciją bei palankiai vertinamas Vakaruose), tačiau iš esmės jokių politinių sprendimų nepriima. Liberalios reformos nevyksta, vykdoma tolesnė valdžios centralizacija, dėl marionetinio prezidento atsiranda dar mažiau skaidrumo, tačiau kartu užtikrinamas valstybės stabilumas. Šis scenarijus D.Medvedevui numato savotiško regento vaidmenį, susikuria prielaidos dvivaldystės modeliui.

Scenarijus B: V. Putinas tampa vienos iš konkuruojančiųjų elito grupių lyderiu

Šio scenarijaus atveju V.Putinas, kaip premjeras, tampa „silovikų“ (galbūt net ir silovikų-hardlainerių) „veidu“, siekdamas išlaikyti įtaką, įgyvendina populistinius valstybės aparato plėtros, atlyginimų didinimo planus, palikdamas D. Medvedevą vieną spręsti Rusijos problemas:

- nediversifikuota ekonomika
- konfliktai tarp elito grupių
- demografinės problemos
- senkantys energetiniai išteklių, „grobūniškas“ jų eksploatavimas
- korupcija, monopolijų neigiamas poveikis šalies ekonomikai
- „olandiška liga“ – per didelė šalies priklausomybė nuo energetinių išteklių
- galimas nacionalizmo sustiprėjimas ir, smunkant ekonomikai, – nepasitenkinimas D. Medvedevo valdžia
- dėl vidinio nestabilumo silpnėtų ir Rusijos balsas tarptautinėje arenoje

Kitaip tariant, šio scenarijaus atveju V. Putinas rengia dirvą savo sugrįžimui į valdžią pasibaigus D.Medvedevo kadencijai. Tarpinis šio scenarijaus rezultatas – laikinas politinis nestabilumas, o V.Putinui grįžus į valdžią – absoliuti valdžios koncentracija vienos elito grupės rankose.

Apibendrinant galima teigti, jog labiausiai tikėtinas – status quo inkrementinių pokyčių (rusiško „pusiau prezidentizmo“) scenarijus: kadencijos pradžioje D.Medvedevastikriausiai veiks kaip V.Putino globotinis (dvivaldystės modelis) ir

palaipsniui perims klanų sistemos koordinavimą. O tai reiškia, jog D.Medvedevo kandidatūra greičiausiai buvo kompromisinė, tenkinanti visas elito grupes ir turi užtikrinti ne tiek permainas, kiek dabartinės politikos tęstinumą.

Rytų geopolitikos studijų centro tikslas – tapti institucija, kurias Vakaruose jau seniai įprasta vadinti idėjų kalvėmis, smegenų centrais, mąstymo rezervuarais, idėjų generatoriais.

Centras, kurdamas tiltus, jungiančius intelektualinį-akademinį potencialą su praktine politika, siekia prisidėti prie Lietuvos „smegenų centrų“ mokyklos kūrimo ir stiprinimo.

Centras siekia sustiprinti ekspertinius Lietuvos pajėgumus, nagrinėjant ir vertinant politinius, ekonominius ir socialinius reiškinius NVS erdvėje. Lietuvai esant dinamiškoje geopolitinėje būsenoje neišvengiamai kyla poreikis strategiškai įvertinti iš Rytų kylančias grėsmes, jų poveikį Lietuvos nacionaliniams interesams ir sukurti ilgalaikį užsienio politikos Rytų atžvilgiu modelį.

Rytų geopolitikos studijų centras 2008 metais planuoja parengti šias analitines studijas:

- „Rusijos politinis ir ekonominis elitas: „silovikai“, liberalai, technokratai“
- „Europos saugumo sistemos plėtra: Rytų transformacija?“
- „Rusija po prezidento rinkimų: ekonominės ir politinės raidos scenarijai“
- „Rusijos ir Baltarusijos sąjunginės valstybės perspektyvos“